

ČINOHRA PETRA BEZRUČE

STÁTNÍ DIVADLO OSTRAVA

Molière

Misanthrop

Komedie o pěti jednáních

Překlad J. Z. Novák

Režie Josef Janík

Scéna a kostýmy

Hudba

Dramaturg

Marta Roszkopfová

Jiří Bulis

Martin Velíšek

Premiéra 23. ledna 1987 na scéně činohry Petra Bezruče

OSOBY A OBSAZENÍ:

Alcest, ctitel Celimenin	Vladimír Čapka
Filin, Alcestův přítel	Kostas Zerdaloglu
Oront, ctitel Celimenin	Miloslav Čížek
Celimena, milenka Alcestova	Jana Janěková
Elianta, Celimenina sestřenka	Petra Jindrová
Arsince, Celimenina přítelkyně	Věra Janků
Klitandr	Milan Sova
Akast	Luboš Ondráček
Dubois	Pavel Tomanka
Úředník, hudebník	Ladislav Brückner
Barmanka	Kateřina Krejčí
Klavírista	Petr Pfitzner j. h.
Houslista	Martin Kachel j. h.
Představení řídí	Věra Šukalová
Text sleduje	Jiřina Čížková

MISANTROP — MOLIÈROVO CHEF-D'OEUVRE

Setkávání s Molièrovým dilem v českém divadelním kontextu bývají zpravidla poměrně nahodilá a nesoustavná. Zatímco lze hovořit o jisté shakespearovské tradici, zůstáváme v mnohém Molièrovými dlužníky nejen ve smyslu kvantity uvádění jeho her, ale především se stále obnaženěji vyjevuje (až na řídke výjimky potvrzující pravidlo), že v potyčce s tradičními představami narážíme na praktickou absenci, to jest nekonsekventní a bezinvenční rozvíjení molièrovské interpretace v českém divadle, zvláště nejnovějším. A přece je jisté, že „... mezi francouzskými básníky klasickými žádný nemá tak nesporný nárok na světovost jako autor Lakomce, Misanropa, Tartuffa a Dona Juana. Nikdo z nich bohatstvím, obsáhlostí a všelidským významem své tvorby nemůže býti stavěn po bok velikému Shakespearovi jako Molière.“ (Otokar Šimek: Dějiny francouzské literatury.) A tak jistě stojí za pokus nikoli vytáhnout Molièra ze zdánlivého muzea zažloutlých pokladů a pouze jej oprášit, nýbrž na něj nazírat tak, jak si zasluhuje: jako na našeho s o u č a s n í k a . M i s a n t r o p , právem považovaný za „molièrovský monolit“, není hra snadná. Mimo jiné již tím, že hned svým chudičkým, záminkovým vnějším dějem, se nemůže vykázat snad ani jediným jistým trumfem: všechno je tu mimořádně obtížné k praktickému inscenačnímu řešení. Fernand Angué ke hře poznamenává: „Jestliže byla komedie Misanthrop zprvu přijata s rezervou v důsledku všeho „vážného“, jež obsahuje, nepřestávala až do devatenáctého století získávat na reputaci a většina kritiků v ní dnes vidí nejen hru pro znalce, ale Molièrovo chef-d'oeuvre.“

M i s a n t r o p je historka bláznivé lásky. Ještě je to komedie lidí ve společnosti ordinárního světa, jehož plané řeči a klepy jsou nedostatkem všech věků a jehož postavy jsou násobené představy lidské přirozenosti, takové, jaké se nabízejí ve světě, v kterém žijeme. Není proto nesnadné modifikovat dobu děje v míře, jež byla zachovávána i v koherentním sociálním kontextu svého vývoje. Misanthropovi dnes nic nezabraňuje v tom, aby pokračoval v rozvíjení svého příběhu, v němž lidské bytosti žijí společně za cenu iluzí o sobě samých a o svých hodnotách. Smích tu vyvstává náhle tam, kde jej obvykle neslyšíme a zpětně pocítujeme hořkou příchut' nedosažitelné moudrosti ...

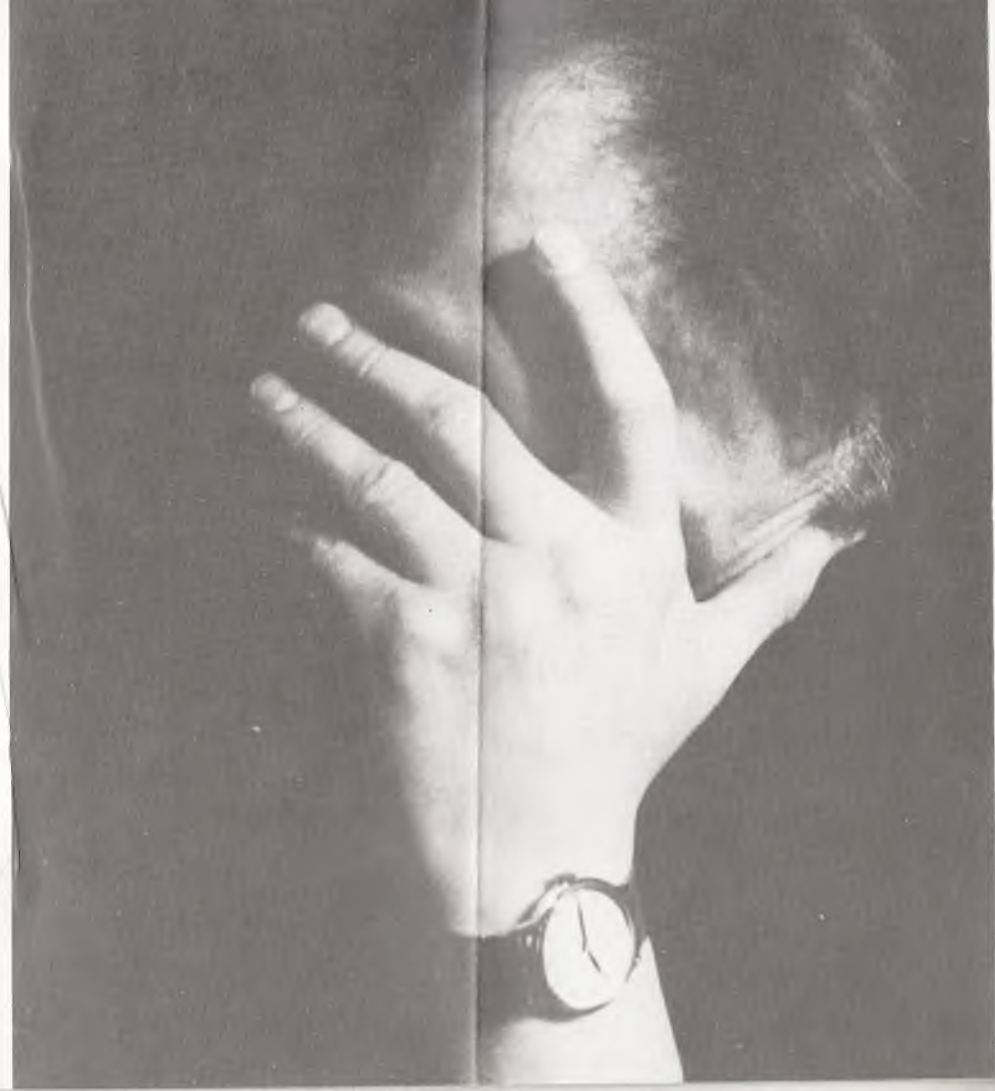
(rc)

A JÁ? JÁ ZDEPTÁN LŽÍ A ZBIT A ZRANĚN VŠÍM
TO DOUPĚ NEŘESTI A ZLA TEĎ OPUSTÍM
A PŮJDU HLEDAT KOUT — MÁ-LI HO VŮBEC ZEM —
KDE ČLOVĚK JEŠTĚ SMÍ ZŮSTÁVAT POCTIVCEM

MOLIÈRE — MISANTROP

VÝBORNĚ.: Z OHNĚ VŠAK TEN VYJDE NEZRANĚN,
KDO S VÁMI DOKÁZAL TU PRÁVĚ
POD JEDNOU STŘECHOU PROŽÍT DEN
A NEPŘESKOČILO MU V HLAVĚ!
PRYČ ODTUD, PRYČ! SEM UŽ SE NECHCI NAVRÁTIT!
UTÍKÁM, PRCHÁM PRYČ A JDU SI HLEDAT V SVĚTĚ,
KDE ÚTOČIŠTĚ JE PRO URAŽENÝ ČIT

GRIBOJEDOV — HOŘE Z ROZUMU

VLADIMÍR ČAPKA

PŮSOBÍ V SOUBORU ČINOHRY PETRA BEZRUČE UŽ SEDMOU SEZÓN. NEMĚL TO PO SVÉM PŘÍCHODU NIJAK LEHKÉ. HERECKOU LAŤKU V SOUBORU VYSOKO ZDVIHL JEHO BRATR JIŘÍ, DNES ČLEN ČINOHRY SDO. ALE VLADIMÍR SE PROJEVIL JAKO BRATR, KTERÝ SI JE VĚDOM SOUTĚŽE, A JDE DO NÍ S HLEDÍM OTEVŘENÝM. A VE VELICE KRÁTKÉ DOBĚ SE PROSADIL JAKO OSOBNOST ZCELA VÝRAZNÁ A SVĚBYTNÁ. TO KONEC KONCŮ PROKÁZAL UŽ VE SVÉM PŘEDCHOZÍM ANGAŽMÁ V SEVEROMORAVSKÉM DIVADLE V ŠUMPERKU A VLASTNĚ UŽ PŘEDTÍM NA BRNĚNSKÉ JANÁČKOVĚ AKADEMII.

JE HERCEM, KTERÝ UMÍ JÍT „PER ASPERA AD ASTRA“ – PŘES PŘEKÁŽKY KE HVĚZDÁM, NIC SI NEULEHČUJE, S KAŽDOU POSTAVOU SE POCTIVĚ POPERE, POTRÁPÍ. I V OSTRAVĚ ZŮSTAL ZEMITÝM HANÁKEM, KTERÝ SI STOJÍ NA SVĚM A NEUHNE Z TOHO ANI O PÍĚ.

DO SOUBORU PATŘÍ JAKO JEDEN Z PROTAGONISTŮ, TO DOKÁZAL ČETNÝMI ROLEMI, DNES DO NĚHO PATŘÍ I JINAK, POTÉ, CO SE V NĚM ZABYDLEL I RODINNĚ A KOLEGYNĚ MARCELLA PAVLASOVÁ PŘIJALA S JEHO RUKOU I PŘÍJMENÍ ČAPKOVÁ. PROZRADÍME NA VLADIMÍRA ČAPKU, ŽE VÝTEČNĚ KRESLÍ, DOKÁŽE VELICE VTIPNĚ NĚKOLIKA TAHY VYSTIHNOUT RYSY SVÝCH SPOLUPRACOVNÍKŮ.

JE HEREC, KTERÝ JE V NAŠEM SOUBORU NA SVĚM MÍSTĚ.

... a ještě pár řádek

Molière s prozíravostí divadelního praktika a s velkorysostí skutečného umělce prohlásil: „Obracejte mé hry podle libosti jako kalhoty“. S vědomím tohoto laskavého svolení a máje na paměti, že o jeho dile a zvláště o Misanthropovi toho bylo napsáno velikány formátu Rousseaua, Goetha, Huga a Rollanda tolik, že zanikne, když se o něj otře někdo další, si dovoluji následujících pár řádek.

Nejčastěji se při uvádění Misanthropu setkáme na jevišti s příběhem muže, jehož zásady, které mu přinášejí řadu potíží, se nakonec dostanou do rozporů s jeho city. Odtud je pak již jen krůček ke komedii o „zamilovaném mrzoutovi“, jak se také hra měla původně jmenovat. Uděláme-li onen krůček na druhou stranu, dostaneme tragédii člověka, jehož mozek, ač velmi bystrý, nedokáže a posléze ani nechce ovládnout své srdce.

Tomuto výkladu nahrávají i fakta z Molièrova osobního života, která sice není potřeba přeceňovat, nicméně svazek s o dvacet let mladší Armandou Bèjartovou mu asi mnoho klidu a spokojenosti nepřinesl. Jenomže na jaře roku 1666, kdy hra vzniká, netrápila Molièra pouze žárlivost. Navíc vrcholné scény Alcesta a Celimény jsou citaci z jeho neúspěšné hrdinské komedie Don Garcie de Navarre, aneb žárlivý princ, kterou napsal dlouho před osudným sňatkem. Molière zesláblý po těžké nemoci tehdy pobýval na venkově v Auteuil a ani jeho psychický stav nebyl nejlepší, k čemuž měl i bez Armandy dost důvodů. Má za sebou prohrané bitvy o Tartuffa a Dona Juana, králova přízeň se ukázala jako příliš nedůsledná, než aby ho v nich ochránila. Jeho nepřátelé ze všech vrstev a hlavně z řad církve přecházejí do útoku. Přední herečka jeho souboru du Parc odchází odlákána bývalým spolupracovníkem, slavným dramatikem Racinem, do konkurenčního divadla v Burundském paláci.

Zkrátka a dobře, z pera se na papír čtyřiačtyřicetiletému unavenému autorovi dostalo díkybohu daleko víc, než sliboval původní název. O tom nás nejlépe přesvědčí sama hra i bez znalosti životních dat.

Dějový oblouk, ostatně nepřilíš klenutý, však nevytváří stejné možnosti k rozvinutí všech témat, která jinak hra nabízí, a proto zůstane příběh Alcesta a Celimény vždy ústřední. Přesto Celimena nemusí být hlavní protihráčkou nešťastného hrdiny. Tou je ve skutečnosti celá společnost, jejíž něžnou část tato krásná, inteligentní a marnivá žena zastupuje. Když budeme postupovat ještě více schematicky, můžeme říci, že na základě vztahu Alcesta a Celimény se dovidáme o hrdinově citovém životě.

Že se tento dostává do rozporu s jeho ráciem je autorovým mistrovským tahem, ale přesto to ponechme stranou. Stejně tak učiníme s relací Alcest – Elianta, která je dalším rozehráním tematiky citů. Náhradou se pokusíme najít Alcestova protivníka v oblasti řekneme rozumové.

Jasnými soky a nejen v lásce, jsou Akast, Klytandr a Oront. Avšak ti tři jsou již dopředu diskvalifikováni. První dva charakteristikami pronesenými Alcestem, které pak svým chováním jen potvrdí. Ještě hůře dopadne v našich očích Oront. Je předveden jako schopný soupeř Alcesta, avšak je naprosto shozen svým jednáním. Stejně je na tom i Arsinoe. Ani tyto všechny postavy dohromady nepropůjčují figuře Alcesta její velikost a záhadnost. Jestliže by tomu tak bylo, měli bychom jen další z velkého počtu her o sporu spravedlivého muže a podlé společnosti. Skutečným protipólem Alcesta je Filint. V souboji Alcesta a Oronta divák drží palce, při sporu s Filintem přemýšlí.

Filint: Kdo s lidmi žiti chceš, ten společnosti dej
i vnější zdvořilost, jak žádá obyčej.

Alcest: Jsme lidé proboha! Ať v každém okamžiku
ze srdce vytrysklo, co máme na jazyku.

A nyní komu z nich dát za pravdu. Máme zhruba čtyři možnosti. Buď dáme za pravdu Filintovi, nebo ani jednomu nebo oběma a nebo Alcestovi.

V prvním případě propůjčíme Filintovým slovům háv moudrosti, opomineme, že i Alcestovy repliky stojí za úvahu, a dostaneme komedii (nebo tragédii) o pošetilci, kterému to vlastně patří. Tečka. V druhém případě Filintova schovavost a Alcestův sklon k pohrdání, dovedené do důsledků, jsou jen dvě podoby pasivního přístupu k životu, neboť oba tak rezignují na možnost společenské změny. V třetím případě je tento spor přímo exemplární ukázkou dialektické jednoty protikladů. Obě varianty by si pak kladly za cíl položit divákovi otázku. Jenomže takový otazník, byť svým úmyslem hodnotný, se může v očích diváků (zvláště když bychom do něj chtěli vměstnat i ostatní problémy) změnit v poněkud rozplzlou tečku.

Zbývá čtvrtá možnost. Dopřejeme sluchu Alcestovým výtkám vůči okolí, zamyslíme se, jestli náhodou něco z nich neplatí i nám, a náhle tu máme vykřičník. A tak i když víme, že každý vyhraněný výklad nese riziko zjednodušení, s odvoláním na Moliérovo svolení, a jelikož pátým pádem voláme, jsme si s dovolením vybrali ten vykřičník.

M. V.

Uvedení Misanropa se proslavilo jistou příhodou, která Molièra značně znepokojila. Ostatně jak víme, bez podobných příhod si stěžl premièru některé jeho hry představíme. Pařížané podle svého zvyku hledali v dile čísi obraz a rozšířili zprávu, že hrdinou hry není nikdo jiný než dauphinův vychovatel vévoda de Montausier.

Tato zvěst se bleskem donesla vévodovi. Ten neměl o Misanropovi nejmenší představu, ale usoudil, že jestliže ho Molière vykreslil ve své hře, pak určitě jako komickou figuru. V návalu zuřivosti prohlásil, že při prvním setkání Molièra utluče k smrti holi. Úslužní přátelé tlumočili vévodovy výhrůžky Molièrovi a vyvolali v tomto duševně labilním člověku neuvěřitelnou hrůzu.

Molière se všemožně snažil, aby se s vévodou nasetkal, ale nakonec k osudnému setkání došlo. Když král přihlížel představení, vévoda se rovněž objevil v sále. Molière se rozhodl vysedávat za kulisami, ale po představení k němu přišli a oznámili mu, že vévoda Montausier by si s ním rád pohovořil. Molièrův strach tehdy dosáhl chorobného stupně a překvapení poslové museli dokazovat, že vévoda mu nehodlá uškodit. Bledý Molière s roztřesenými rukama nakonec stanul před vévodou. Jeho strach byl vystřídán údivem, když vévoda ho objal, děkoval mu nejlichotivějšími výrazy a ujišťoval ho jak je potěšen, že posloužil za prototyp k obrazu tak šlechetného muže, jako je Alcest. Přitom složil autorovi nemálo poklon a od té doby se k němu choval nadměrně přátelsky. Nejzajímavější na tom bylo, že Molière při vytváření postavy Alcesta vůbec nepomyslel na vévodu.

M. Bulgakov
Život pana Molièra

MOLIÈRE A NAŠE DIVADLO

Osud Jeana Baptiste Pocquelina, zvaného Molière, na českých jevištích je trochu dvojaký. Na jedné straně jej samozřejmě ctíme a uznáváme jako výsostného klasika světového divadla, ovšem pokud se týče spontaneity diváckého ohlasu, je na tom nesrovnatelně hůře než jeho šťastnější kolega z druhé strany kanálu La Manche – William Shakespeare. Každý, kdo je trochu obeznámen s dějinami českého divadla, sotva vypočítá řadu vynikajících inscenací shakespearovských z těch nejrůznějších období dějin našeho divadla, u Molièra bude tento výčet značně skrovnější. Shakespeare se svou divadelní razancí, prudkými vybušnými konflikty, je duchu českého divadla a našemu divadelnímu citění a chápání mnohem bližší než Molière, kde přece jenom jeho poetika, vyplývající z jiné společenské funkce divadla (v Čechách podobně jako v alžbětinské Anglii divadlo šlo mezi široké vrstvy lidu, ve Francii nejkřesťanštějších králů se divadlo hrálo u dvora, i když, jako v případě Molièrově pracovalo s materiály značně společensky vybušnými) nám jej trochu vzdalovala.

A pokud něco zdomácnělo beze zbytku na českém jevišti, tak to byly spíše jeho bezprostředně komediální tituly jako Chudák manžel nebo Měšťák šlechticem či Šibalství Scapinova, než hry s výraznějším filozofickým pohledem na svět jako je právě Misanthrop. Přitom právě Misanthrop může být oním titulem, který může v naší snaze aktivně a adekvátně promlouvat k mladému divákovi titulem velice potřebným. V současné době velice úporně, mnohdy s rizikem omylu a nedorozumění, usilujeme o to, najít nejúčinnější způsob, jak oslovit mladého diváka, jak ho oslovit účinně, srozumitelně a přitom na vysoké umělecké úrovni, souznějící se současnými možnostmi divadla. Je to cesta velice obtížná, a asi se na ní ještě mnohokrát potkáme se značnými obtížemi, ale musíme po ní jít, jiné řešení vpravdě není. Molièrův Misanthrop právě svou společenskou etikou

by měl být oním titulem, který je divák schopen takto aktivně, výsostným uměleckým obrazem oslovit. Vždyť dnešní mladý člověk, který hledá své místo a uplatnění v životě a ve světě, je začasťe velice deptán neupřímností, falší, licoměmctvím, farizejstvím, prostě všemi těmi obludnými rešiuu, která jsme zdědili po předchozích společenských formacích a s nimiž se namnoze jen velmi těžce vypořádáme. Proto jsme zvolili právě tuto Molièrovu hru, která nám může být, a doufáme, že bude v tomto našem úsilí významným pomocníkem, věříme, že její mravní etos, stejně jako jevištní poetika budou účinné a že náš mladý divák přijme složitého pana Molièra za svého autora.

Mojmír Weimann

Vedoucí výroby a jevištního provozu: ing. Ivan Bilok. Vedoucí výroby kostýmů: Eliška Zapletalová. Vedoucí dekoráčnických dílen: Přemysl Klouček. Jevištní mistr: Václav Plachý. Mistr osvětlení: Jaroslav Řezáč. Zvuk: Marie Krejčí. Mistr vlásenkárny: Jindra Kučajová. Mistr rekvizitárny: Eva Wiesnerová. Mistr garderoby: Zlata Nezhybová.

Program vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce. Redakce programu: Martin Velišek. Výtvarnice programu: Marta Roszkoplová. Fotografie: Josef Hradil a Viktor Kolář. Kresby: Vladimír Čapka. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7, R 700173. © 330058486. Všechna práva k zastupování tohoto díla provozuje DILA Praha. Cena programu 1,50 Kčs.